

УДК 543.4;546.831.4

*В.Г. Верещак^a, О.С. Баскевич^a, Є.М. Бродніковський^b***ОДЕРЖАННЯ СТАБІЛІЗОВАНОГО ДІОКСИДУ ЦИРКОНІЮ ІЗ ГЕТЕРОМЕТАЛІЧНИХ МЕТАНСУЛЬФОНАТНИХ КОМПЛЕКСІВ ЦИРКОНІЮ(IV)**^a ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет», м. Дніпро^b Інститут проблем матеріалознавства НАН України ім. І.М. Францевича, м. Київ

Досліджено процес стабілізації ітрієм(III) високотемпературної тетрагональної та кубічної модифікацій діоксиду цирконію з використанням гетерометалічних метансульфонатних комплексів цирконію(IV) та ітрію(III). Гетерометалічні метансульфонатні комплексні сполуки цирконію(IV) $Zr_{(1-x)}Y_xO(CH_3SO_3)_2 \cdot 4H_2O$ ($x=0,01-0,1$) одержували методом сумісної кристалізації водних розчинів $ZrO(CH_3SO_3)_2 \cdot 4H_2O$ та $Y(CH_3SO_3)_3 \cdot 4H_2O$. Одержані комплексні солі піддавали процесам вакуумного сушіння та прожарювання в інтервалі температур 150–750°C. За даними фізико-хімічного аналізу, порошкової дифрактометрії та диференційної сканувальної калориметрії встановлено, що термоліз комплексних сполук $Zr_{(1-x)}Y_xO(CH_3SO_3)_2 \cdot 4H_2O$ відбувається за складним хімічним механізмом і закінчується при температурі 540–550°C з утворенням нанокристалічних порошків діоксиду цирконію тетрагональної або кубічної структури з розмірами первинних частинок 20–30 нм, розмірами агрегатів 100–200 нм та питомою поверхнею 32 м²/г. Утворення тетрагональної або кубічної структури визначається кількістю ітрію(III), що входить до складу вихідного комплексу $Zr_{(1-x)}Y_xO(CH_3SO_3)_2 \cdot 4H_2O$.

Ключові слова: метансульфонова кислота, нанокристалічні порошки, метансульфонатний комплекс, цирконій, оксид, ІЧ-спектри.

DOI: 10.32434/0321-4095-2018-121-6-5-11

Вступ

Діоксид цирконію, стабілізований оксидами рідкісноземельних елементів [1], завдяки своїм унікальним фізико-хімічним властивостям є одним із найбільш досліджуваних матеріалів, на основі якого розроблено нове покоління керамічних конструкційних і функціональних матеріалів [2], каталізаторів [3] і адсорбентів [4]. Використання порошків стабілізованого діоксиду цирконію в нанодисперсному стані для виготовлення даних матеріалів є основним чинником значного підвищення їх функціональних, технологічних і експлуатаційних характеристик. Стабілізований діоксид цирконію з хімічної точки зору є твердим розчином в матриці кристалічної решітки оксиду цирконію ($Zr_{(1-x)}M_xO_2$). Введення в матрицю діоксиду цирконію рідкісноземельних елементів (Y, Sc, Ce) є необхідним для запобігання фазового переходу ZrO_2 з тетрагональної або кубічної сингонії в моноклінну при температурах експлуатації цирконієвих ма-

теріалів. Технологічно цей процес здійснюють шляхом синтезу типу: $ZrO_2 + xY_2O_3 \rightarrow Zr_{(1-x/2)}Y_xO_2$. Сучасні методи синтезу стабілізованого діоксиду цирконію [5] спрямовані на одержання його порошків в нанорозмірному стані з розміром первинних частинок 20–100 нм. Виготовлення нанодисперсних порошків є однією з важливих проблем сучасної хімії твердого тіла та викликає потребу в розробці, дослідженні та застосуванні нових фізико-хімічних підходів для їх розв'язання.

Одним з напрямів одержання нанорозмірних порошків стабілізованого діоксиду цирконію є застосування металоорганічних сполук цирконію(IV) з наступним їх гідролізом, термогідролізом або звичайним термічним розкладанням в окиснювальній атмосфері [5–8]. Найбільш поширеними органічними сполуками цирконію, які використовуються для одержання нанодисперсних порошків діоксиду цирконію, є алкоголяти (етоксиди та пропоксиди), гліцерати та

ацетилацетонати цирконію(IV) [4–8]. Гідроліз цих сполук дозволяє одержувати малоагреговані, високоякісні нанопорошки стабілізованого діоксиду цирконію [8]. Основним недоліком даних сполук, як прекурсорів для одержання нанодисперсних порошків, є громіздкість органічних лігандів, які при термогідролізі та термічному розкладанні залишають карбон та ін., складність технології їх одержання та велика вартість виробництва.

Перспективними органічними сполуками для одержання нанорозмірних порошків простих і складних оксидів різного функціонального призначення є солі метансульфонової кислоти ($M_x(\text{CH}_3\text{SO}_3)_y$) [9–11].

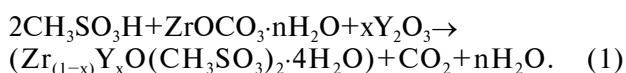
Роботи з одержання, вивчення фізико-хімічних властивостей та практичного застосування в сучасному матеріалознавстві простих метансульфонатів елементів II–IV груп і, в першу чергу цирконію, титану, гафнію, феруму, нікелю тощо, були вперше започатковані в ДВНЗ УДХТУ.

Мета роботи полягала в дослідженні процесу одержання порошків стабілізованого діоксиду цирконію окиснювальним термолізом гетерометалічних метансульфонатних комплексів $Zr_{(1-x)}Y_xO(\text{CH}_3\text{SO}_3)_2 \cdot 4\text{H}_2\text{O}$ та вивченні їх основних фізико-хімічних властивостей.

Методи дослідження

В якості вихідних матеріалів використовували: метансульфонову кислоту $\text{CH}_3\text{SO}_3\text{H}$ виробництва фірми BASF, цирконій(IV) оксокарбонат ($Zr\text{OCO}_3 \cdot n\text{H}_2\text{O}$) (ТУ 6-09-3677-74) виробництва Вільногірського ГМК, ітрій(III) оксид (Y_2O_3) кваліфікації «х.ч.», дистильовану воду.

Вихідні зразки одержували шляхом взаємодії метансульфонової кислоти (МСК) з цирконій(IV) оксокарбонатом та ітрій(III) оксидом:

При постійному перемішуванні цирконій(IV) оксокарбонат поступово додавали до підігрітого до 30–60°C розчину МСК. Процес здійснювали до повного розчинення розрахованої наважки. В одержаний розчин при 60–80°C додавали ітрій(III) оксид до повного його розчинення. Кількість ітрій(III) оксиду (x) змінювали від 0,01 до 0,1 мол.% відповідно до формули одержуваного комплексу, а охолоджені розчини піддавали фільтрації. Гетерометалічний метансульфонатний комплекс у твердому стані

одержували шляхом сумісної кристалізації при повному видаленні розчинника вакуумним випарюванням.

Для синтезу стабілізованого діоксиду цирконію одержані за даною методикою гетерометалічні метансульфонатні комплекси цирконію(IV) піддавали прожарюванню при температурі 750°C протягом 1 год.

Фазовий склад продуктів синтезу визначали за допомогою рентгенівського дифрактометра ДРОН–2, дослідження процесу термічного розкладання одержаних сполук виконувалося на дериватографі Q–1500D системи Ф. Паулік, Дж. Паулік і А. Ердей та методом сканувальної калориметрії. Структуру і розмір часток одержаних порошків досліджували методами просвічувальної електронної мікроскопії (ПЕМ) на електронному мікроскопі (JOEL). Величину питомої поверхні встановлювали методом БЕТ (Quantachrome 4200e).

Результати досліджень та їх обговорення

Одержані зразки метансульфонатних сполук $Zr_{(1-x)}Y_xO(\text{CH}_3\text{SO}_3)_2 \cdot 4\text{H}_2\text{O}$ являють собою білі, відносно гігроскопічні, дрібнокристалічні речовини з питомою вагою, яка за даними пікнометричних досліджень дорівнює 2,2 г/см³. Дані сполуки відносно добре розчиняються у воді, частково в етиловому та ізопропіловому спиртах. На рис. 1 наведені дифрактограми індивідуальних сполук метансульфонату цирконію(IV) й ітрію(III) та продукту їх сумісної кристалізації характеризується набором міжплощинних відстаней характерних для метансульфонату цирконію(IV), що вказує на розчинення Y(III) в матриці $ZrO(\text{CH}_3\text{SO}_3)_2 \cdot 4\text{H}_2\text{O}$ з утворенням твердого розчину типу $Zr_{(1-x)}Y_xO_2$ і загальним лігандом $[(\text{CH}_3\text{SO}_3)_2]^{-2}$.

На рис. 2 наведений оглядовий ІЧ-спектр метансульфонатної комплексної сполуки складу $Zr_{(1-x)}Y_xO(\text{CH}_3\text{SO}_3)_2 \cdot 4\text{H}_2\text{O}$. Однією із найбільш інтенсивних смуг є смуга при 3500–3400 см⁻¹, яка відповідає за коливання молекул води. Інтенсивна смуга 3530 см⁻¹ відноситься до коливань зв'язаних гідроксильних груп, а смуга деформаційних коливань води має частоту 1620 см⁻¹ (рис. 2). Поряд з частотами коливань води в ІЧ-спектрах синтезованого продукту на ділянці 1300–900 см⁻¹ присутні смуги: 990, 1010, 810 і 780 см⁻¹. Поглинання при 1000–1100 см⁻¹ відповідає за деформаційні коливання гідроксильних груп M–ОН, що утворюють місточкові зв'язки між двома атомами металу M–O–M. Смуги в низькочастотному діапазоні при 594,37; 580,07;

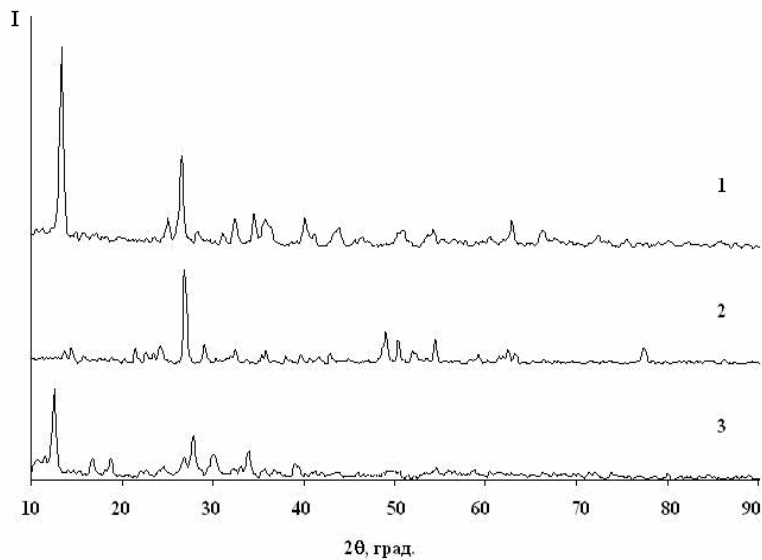

Рис. 1. Рентгенівські дифрактограми метансульфонатів: 1 – $ZrO(CH_3SO_3)_2 \cdot 4H_2O$; 2 – $Y(CH_3SO_3)_3 \cdot 4H_2O$; 3 – $Zr_{0,92}Y_{0,08}(CH_3SO_3)_2 \cdot 4H_2O$

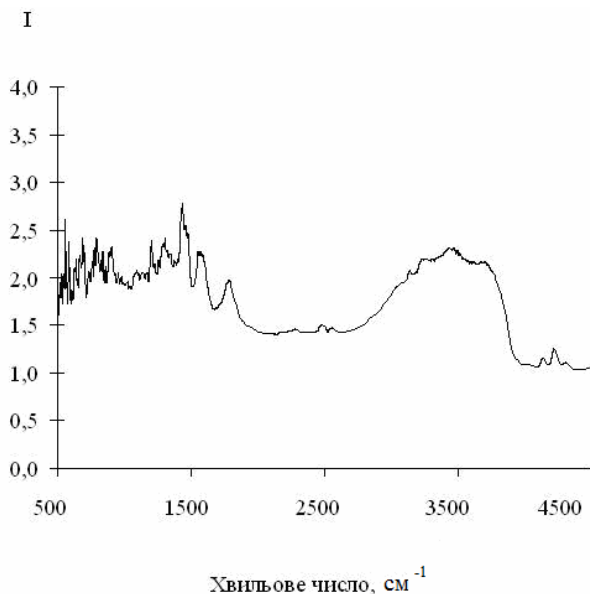

Рис. 2. Інфрачервоний спектр $Zr_{(1-x)}Y_xO(CH_3SO_3)_2 \cdot 4H_2O$

542,94; 520,79; 481,06; 466,19 cm^{-1} відповідають зв'язкам M–O.

Кристалічна структура метансульфонату цирконію $Zr_{0,95}Y_{0,05}(CH_3SO_3)_y \cdot nH_2O$, вірогідно, являє собою безкінечні ланцюгові структури, в яких атоми Цирконію пов'язані між собою місточковими OH-групами, а метансульфонатний ліганд координується з позитивно зарядженим гідросокомплексом цирконію.

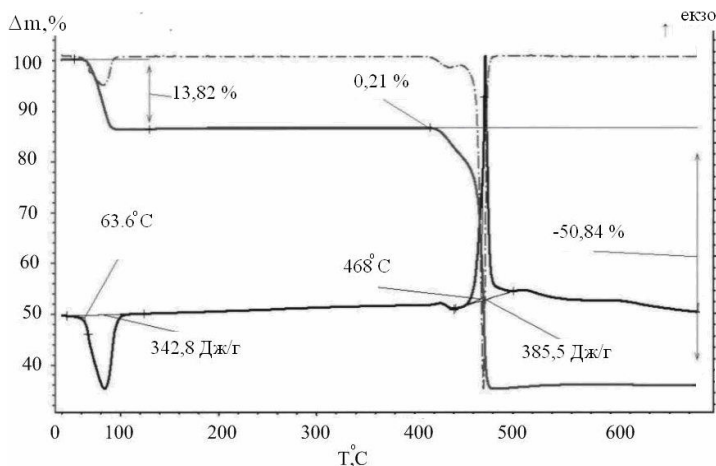
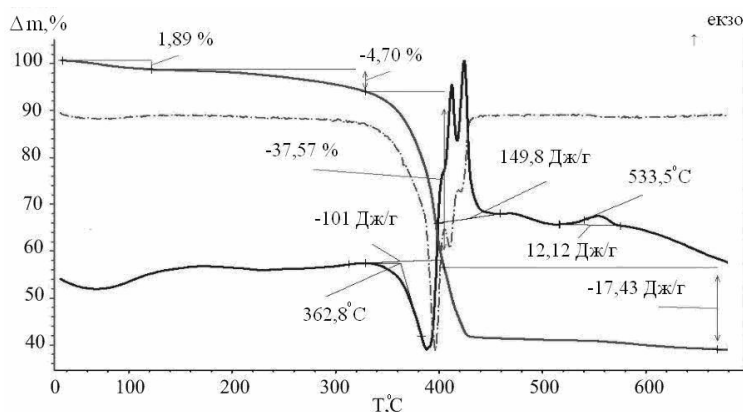
Для дослідження термічних властивостей комплексних сполук метансульфонатів цирконію та ітрію здійснювали диференційну скану-

вальну калориметрію (ДСК). Термічне розкладання одержаного зразка, як видно з кривих ДСК, протікає в декілька стадій, які фіксуються на кривих диференційно-термічного аналізу і диференційної зміни ваги. Аналіз сукупності кривих дозволив виявити складний характер цього процесу. Окремі піки при температурах 120°C і 220°C на кривій диференційно-термічного аналізу пов'язані з виділенням гідратної води, пік при температурі 378°C є екзотермічним піком, а два ендотермічних піки при температурах 380°C і 390°C пов'язані з виділенням метансульфонатного аніона та його розкладанням. Розкладання аніонного комплексу пов'язане зі складними процесами окислення метильної групи та сірчаного ангідриду. Теплоти процесів, які відбуваються при термічному аналізі наведені на рис. 3 і рис. 4.

Відомо, що кількість стабілізуючого елемента, який вводиться в ґратку діоксиду цирконію суттєво впливає на її параметри і відповідно на кристалічну структуру одержуваних порошків [12].

Результати досліджень вмісту Ітрію(III) в складі метансульфонатного комплексу $Zr_{(1-x)}Y_xO(CH_3SO_3)_2 \cdot 4H_2O$ на фазовий склад цільових продуктів і параметри кристалічної решітки стабілізованого оксиду цирконію наведені на рис. 5, 6.

На рис. 5 наведені профілі дифракційних максимумів (400) порошків (2–10 мол.% Y_2O_3), прожарених при 900°C протягом однієї години. Дифракційна картина порошку зі вмістом

Рис. 3. Крива ДСК термічного розкладання $Y(CH_3SO_3)_3 \cdot 4H_2O$ Рис. 4. Крива ДСК термічного розкладання $Zr_{(1-x)}Y_xO(CH_3SO_3)_2 \cdot 4H_2O$

2 мол.% Y_2O_3 характеризується чітким тетрагональним розщепленням профілів дифракційних ліній в площинах (004) і (400). Чітке розділення максимумів (004) і (400) свідчить про збереження в цих порошках високого ступеня однорідності за складом.

Аналіз отриманих даних показав, що флюоритна фаза (кубічний твердий розчин Y_2O_3 в ZrO_2) у всіх зразках починає з'являтися уже при вмісті 2–3 мол.% Y_2O_3 , а утворення тетрагональної модифікації β - ZrO_2 спостерігається при введенні в метансульфонатні комплекси цирконію(IV) 1–2 мол.% $Y(III)$. Повну стабілізацію кубічної структури визначали за зникненням на дифрактограмах тетрагонального розщеплення ліній (311) і (113). Стабілізація кубічної структури ZrO_2 досягається при введенні у вихідний метансульфонатний комплекс цирконію(IV) до 8% $Y(III)$ (рис. 5). Подальше підвищення концентрації $Y(III)$ збільшує параметр кристалічної решітки при постійному стані ступеня тетрагональності $c/a=1$ (рис. 7).

Побудова залежності Вільямса-Холла в координатах $(\cos\theta/\lambda - \sin\theta/\lambda)$ є одним з методів, який можна застосовувати для вивчення флуктуацій за складом в твердих розчинах. Розширення рентгенівського максимуму, в основному, пов'язане з можливістю уточнення розміру кристалітів і деформацією решітки. Холл показав, що вплив розміру кристалітів і деформації решітки можливо виділити за допомогою наступного рівняння:

$$\beta \cos\theta = \lambda/d + 2\eta \sin\theta, \quad (2)$$

де θ – брегівський кут; β – інтегральна ширина; λ – довжина рентгенівських променів; d – розмір кристаліту і η – деформація кристалічної решітки.

У разі твердого розчину, типу системи ZrO_2 – Y_2O_3 , флуктуації за вмістом порошку приводять до безперервної зміни параметрів кристалічної решітки, а згодом – і до виникнення деформації решітки. Оскільки порошок на ос-

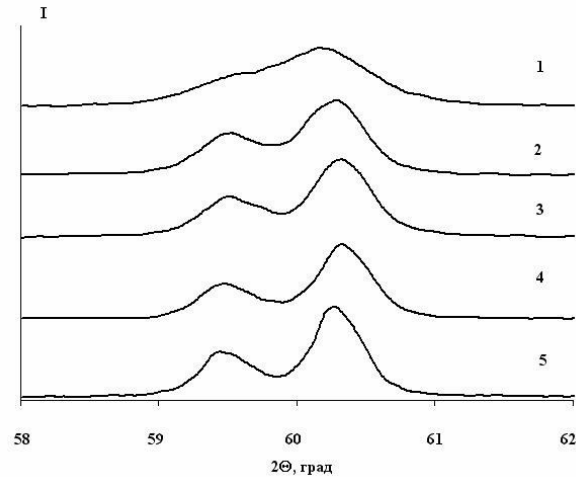

Рис. 5. Рентгенівські дифракційні максимуми для площин віддзеркалення (004) і (400) Y_2O_3 , мол.%. 1 – 2; 2 – 3; 3 – 4; 4 – 6; 5 – 8. Cu-K α , випромінювання

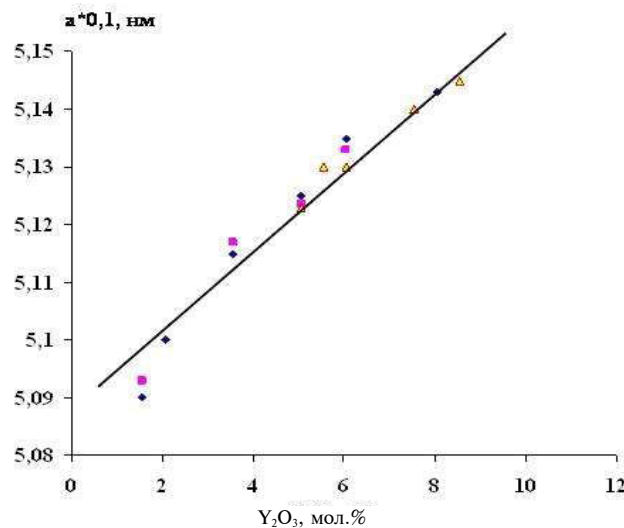

Рис. 6. Вплив концентрації Y(III) на параметр кристалічної решітки

нові системи $ZrO_2-Y_2O_3$ був одержаний методом розпилювального піролізу, то деформацією решітки, пов'язаної з зовнішніми напруженнями і дефектами упаковки, можна нехтувати. При цих умовах основною причиною деформації решітки буде флуктуація складу порошку, яка вираховувалась згідно з рівнянням (2). На рис. 8 надані результати розрахунків для порошоків на основі системи $ZrO_2-Y_2O_3$, що складаються тільки з тетрагональної або кубічної фази.

На рис. 9 наведено ПЕМ знімок порошку стабілізованого діоксиду цирконію складу $Zr_{0,92}Y_{0,08}O_2$, одержаного термолізом метансульфонатних комплексних сполук складу $Zr_{(1-x)}Y_xO(CH_3SO_3)_2 \cdot 4H_2O$. Утворювані в процесі термолізу метансульфонатних комплексів цирконію(IV) порошки діоксиду цирконію скла-

даються з окремих агрегатів розміром 50–200 нм. Розмір первинних часток становить 10–30 нм. Питома поверхня порошоків, визначена за методикою BET, становить 30–38 м²/г.

Висновки

1. Встановлено, що гетерометалічні метансульфонатні комплекси цирконію(IV) та ітрію(III) є ефективними прекурсорами для одержання нанокристалічних порошоків стабілізованого діоксиду цирконію.

2. Термоліз комплексних сполук

протікає за складним хімічним механізмом і завершується при температурі 540–550°C з утворенням нанокристалічних порошоків діоксиду

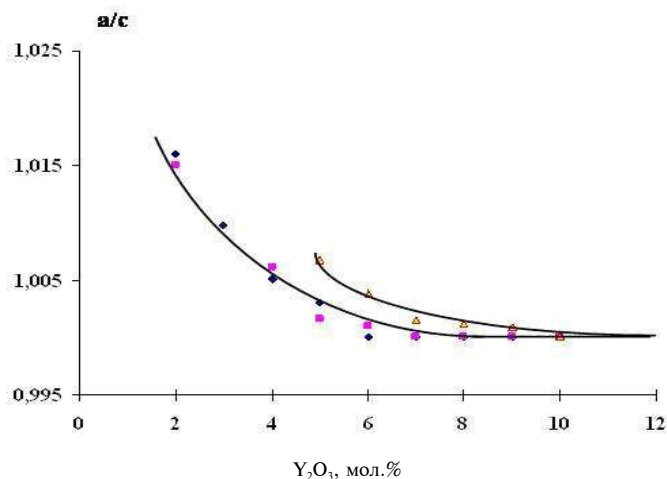

Рис. 7. Вплив концентрації Y(III) на ступінь тетрагональності (a/c) кристалічної решітки

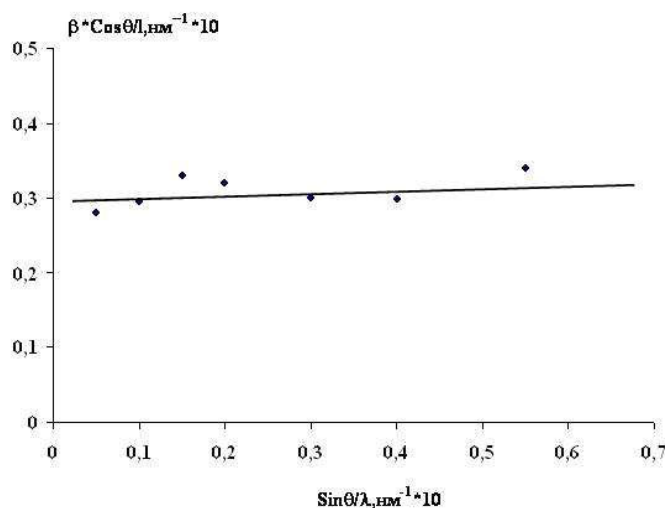

Рис. 8. Залежність Вільямса-Холла для порошків складу $Zr_{0,92}Y_{0,08}O_2$, одержаних із гетерометалічних метансульфонатних комплексних сполуки $Zr_{(1-x)}Y_xO(CH_3SO_3)_2 \cdot 4H_2O$

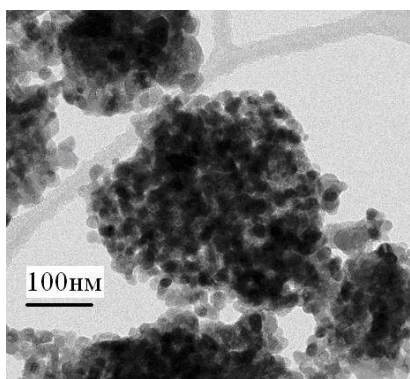

Рис. 9. ПЕМ зображення порошку стабілізованого діоксиду цирконію складу $Zr_{0,92}Y_{0,08}O_2$, отриманого із метансульфонатної комплексної сполуки $Zr_{(1-x)}Y_xO(CH_3SO_3)_2 \cdot 4H_2O$

цирконію тетрагональної або кубічної структури з розмірами первинних частинок 20–30 нм, розмірами агрегатів 50–200 нм та питомою поверхнею 30–38 м²/г. Формування або тетрагональної, або ж кубічної структури визначається кількістю Ітрію(III), що входить до складу вихідного комплексу $Zr_{(1-x)}Y_xO(CH_3SO_3)_2 \cdot 4H_2O$.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Winciewicz K.C., Cooper J.S.* Taxonomies of SOFC material and manufacturing alternatives // *J. Power Sources*. – 2005. – Vol.140. – P.280-296.
2. *From powder to power: Ukrainian way / Vasylyev O.D., Brodnikovskiy Y.M., Brychevskiy M.M., Polishko I.O.,*

Ivanchenko S.E., Vereshchak V.G. // *SF J. Mater. Chem. Eng.* – 2018. – Vol.1. – P.1001-1011.

3. Kar K.K. *Composite materials: processing, applications, characterizations.* – Germany: Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 2017. – 686 p.

4. Sorochkina K, Smotraiev R., Chepurina I. Zirconium and aluminum oxyhydroxides particles formation during sol-gel process // *Colloids Surf. A.* – 2015. – Vol.484. – P.56-61.

5. Астрелін І.М., Донцова Т.А., Феденко Ю.Н. Структура і морфологія порошоків оксида цирконія(IV), отриманих термічним методом із різних прекурсорів // *Научні Весті НТУУ “Київський Політехнічний Інститут”.* – 2012. – № 3. – С.133-136.

6. Novel mononuclear zirconium and hafnium alkoxides, improved precursors for the MOCVD of ZrO₂ and HfO₂ / Williams P.A., Roberts J.L., Jones A.C., Chalker P.R., Bickley J.F., Steiner A., Davies H.O., Leedham T.J. // *J. Mater. Chem.* – 2002. – Vol.12. – No. 2. – P.165-167.

7. Collins D.E., Bowman K.J. Influence of atmosphere on crystallization of zirconia from a zirconium alkoxide // *J. Mater. Res.* – 1998. – Vol.13. – No. 5. – P.1230-1237.

8. Yoldas B.E. Preparation of glasses and ceramics from metal-organic compounds // *J. Mater. Sci.* – 1977. – Vol.12. – No. 6. – P.1203-1208.

9. Environmental benefits of methanesulfonic acid: comparative properties and advantages / Gernon M.D., Wu M., Buszta T., Janney P. // *Green Chem.* – 1999. – Vol.1. – No. 6. – P.127-140.

10. Synthesis and characterization of the germanium sulfonate Ge(CH₃SO₃)₂ – a 3D coordination network solid / Preda A.M., Kitschke P., Ruffer T., Lang H., Mehring M. // *J. Inorg. Gen. Chem.* – 2016. – Vol.642. – P.467-471.

11. Logemann C., Kluner T., Wickleder M.S. The tetrakis-(trifluoromethanesulfonato)-aurate anion: syntheses and properties of M[Au(CF₃SO₃)₄] (M=Li–Rb, Ag) // *J. Inorg. Gen. Chem.* – 2013. – Vol.639. – P.485-492.

12. Duwez P., Brown F.H., Odell F. The zirconia-yttria system // *J. Electrochem. Soc.* – 1951. – Vol.98. – No. 9. – P.356-362.

Надійшла до редакції 05.10.2018

PRODUCTION OF STABILIZED ZIRCONIA FROM HETEROMETALIC METHANESULFONATE COMPLEXES OF ZIRCONIUM(IV)

V.G. Vereschak^a, A.S. Baskevich^a, E.M. Brodnikoskyi^b

^a Ukrainian State University of Chemical Technology, Dnipro, Ukraine

^b I.M. Frantsevich Institute for Problems of Materials Sciences of the NAS of Ukraine, Kyiv, Ukraine

We investigated the process of stabilizing high-temperature tetragonal and cube modifications of zirconia by yttrium (III) with the use of heterometallic methanesulfonate complexes of zirconium

(IV) and yttrium (III). Heterometallic methanesulfonate complex of zirconium (IV) Zr_(1-x)Y_xO(CH₃SO₃)₂·4H₂O (x=0.01–0.1) was prepared by the method of the concurrent crystallization of ZrO(CH₃SO₃)₂·4H₂O and Y(CH₃SO₃)₃·4H₂O aqueous solutions. The fabricated complex salts were exposed to a vacuum drying and calcining at the temperatures in the range of 150 to 750°C. According to the data of physicochemical analysis, powder-like diffractometry and differential scanning calorimetry, the thermolysis of the complex compounds of Zr_(1-x)Y_xO(CH₃SO₃)₂·4H₂O occurs via a complicated chemical mechanism and ends at the temperature of 540–550°C with the formation of nanocrystalline zirconia powders with tetragonal or cube structures; the sizes of primary nanoparticles are ca. 20–30 nm, the sizes of aggregates are equal to 100–200 nm and the specific surface is 32 m² g⁻¹. The formation either tetragonal or cube structure is determined by the amount of yttrium (III) that is introduced into the composition of initial Zr_(1-x)Y_xO(CH₃SO₃)₂·4H₂O complex.

Keywords: methanesulfonic acid; nanocrystalline powders; methanesulfonate complex; zirconium; oxide; IR-spectra.

REFERENCES

1. Wincewicz K.C., Cooper J.S. Taxonomies of SOFC material and manufacturing alternatives. *Journal of Power Sources*, 2005, vol. 140, pp. 280-296.

2. Vasylyev O.D., Brodnikovskiy Y.M., Brychevskiy M.M., Polishko I.O., Ivanchenko S.E., Vereshchak V.G. From powder to power: Ukrainian way. *SF Journal of Material and Chemical Engineering*, 2018, vol. 1, article no. 1001.

3. Kar K.K., *Composite materials: processing, applications, characterizations.* Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 2017. 686 p.

4. Sorochkina K, Smotraiev R., Chepurina I. Zirconium and aluminum oxyhydroxides particles formation during sol-gel process. *Colloids and Surfaces A: Physicochemical and Engineering Aspects*, 2015, vol. 484, pp. 56-61.

5. Астрелін І.М., Донцова Т.А., Феденко Ю.Н. Структура і морфологія порошоків оксида цирконія(IV), отриманих термічним методом із різних прекурсорів [Structure and morphology of powder of zirconium (IV) prepared by thermal method from different precursors]. *Научні Весті НТУУ «Київський Політехнічний Інститут»*, 2012, no. 3, pp.133-136. (in Russian).

6. Williams P.A., Roberts J.L., Jones A.C., Chalker P.R., Bickley J.F., Steiner A., Davies H.O., Leedham T.J. Novel mononuclear zirconium and hafnium alkoxides; improved precursors for the MOCVD of ZrO₂ and HfO₂. *Journal of Materials Chemistry*, 2002, vol. 12, pp. 165-167.

7. Collins D.E., Bowman K.J. Influence of atmosphere on crystallization of zirconia from a zirconium alkoxide. *Journal of Materials Research*, 1998, vol.13, no. 5, pp. 1230-1237.

8. Yoldas B.E. Preparation of glasses and ceramics from metal-organic compounds. *Journal of Materials Science*, 1977, vol. 12, no. 6, pp. 1203-1208.

9. Gernon M.D., Wu M., Buszta T., Janney P. Environmental benefits of methanesulfonic acid. Comparative properties and advantages. *Green Chemistry*, 1999, vol. 1, pp. 127-140.

10. Preda A.M., Kitschke P., Ruffer T., Lang H., Mehring M. Synthesis and characterization of the germanium sulfonate Ge(CH₃SO₃)₂ – a 3D coordination network solid. *Journal of Inorganic and General Chemistry*, 2016, vol. 642, pp. 467-471.

11. Logemann C., Kluner T., Wickleder M.S. The tetrakis-(trifluoromethanesulfonato)-aurate anion: syntheses and properties of M[Au(CF₃SO₃)₄] (M=Li–Rb, Ag). *Journal of Inorganic and General Chemistry*, 2013, vol. 639, pp. 485-492.

12. Duwez P., Brown F.H., Odell F. The zirconia-yttria system. *Journal of the Electrochemical Society*, 1951, vol. 98, pp. 356-362.